

سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی

زهره کرمی*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۲۳

چکیده

هدف از این مطالعه، عرضه الگویی مفهومی از تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی و رویکرد پژوهش از نوع استقرایی است. استراتژی پژوهش براساس هدف، از نوع کاربردی و از نظر نوع داده‌ها کیفی است که با روش تحلیل محتوا انجام شده است. این پژوهش از نظر گردآوری داده‌ها از نوع کتابخانه‌ای است که داده‌های آن از طریق سندکاوی و مطالعه اسناد و مدارک گرد آمده‌اند. جامعه پژوهش، کتاب پانزده جلدی الگوهای رفتاری امام علی (ع)، دانشنامه قرآن و حدیث (دوره شانزده جلدی آنلاین)، و کتاب مفاتیح الحیاة را شامل می‌شود و به منظور نمونه‌گیری از شیوه هدفمند استفاده کرده‌ایم. پایایی براساس ضریب توافق بین دو کدگذار با ضریب ۰/۷۵. و اعتبار الگو نیز بر مبنای درصد توافق بین متخصصان، ۸۳/۳۳ درصد بود. برای تحلیل داده‌ها از کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده و براساس یافته‌های پژوهش، الگوی تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی به دست داده شد. این الگو دارای ۸ مؤلفه اصلی (عبادی و اعتقادی، اخلاقی، تعلیمی و تربیتی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، مدیریتی، حقوقی، و سلامتی) و هشتاد مؤلفه فرعی است. خداشناسی، شناخت مباحث اعتقادی، ساده‌زیستی، خدمت به خلق، علم‌اندوزی، کسب دانش کاربردی، رفتار مناسب با مردم، تربیت سیاسی مردم، توجه به کسب‌وکار پاک و حلال، تشویق مردم به کار و تولید، مسئولیت‌پذیری، رعایت حقوق اجتماع و پرهیز از حرام‌خواری از جمله مؤلفه‌های فرعی‌ای هستند که متناسب با موضوع، از طریق برنامه درسی قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش، کار و فناوری، ریاضیات و علوم تجربی می‌توان به آن‌ها دست یافت. تنظیم عناصر برنامه درسی، تجدیدنظر در محتوای فعلی و تنظیم محتوا در قالب‌های مختلف، و اجرا و ارزشیابی برنامه درسی متناسب با سبک زندگی اسلامی از اقدامات نهایی در الگوی تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی هستند.

واژگان کلیدی: سبک زندگی اسلامی، برنامه درسی اسلامی، مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی، دوره ابتدایی.

بیان مسئله

سبک زندگی عبارت است از مجموعه الگوهای انسان در اعمال، احساسات، عواطف و افکارش و به دیگر سخن، الگوی افراد در اموری همچون لباس پوشیدن، غذا خوردن، تفریحات، روابط با دیگران، طلاق و ازدواج، معیشت و کسب و کار، معماری و شهرسازی، هنر و ادبیات (موسوی گیلانی، ۱۳۹۲، ص. ۱۲۴). عبارت «سبک زندگی» را آلفرد آدلر در سال ۱۹۲۹ ابداع کرد و نخستین بار به کار برد؛ اما در متون اسلامی، دهها روایت حاوی واژه «العیش» وجود دارند که در آنها می‌توان با سبک زندگی اسلامی آشنا شد. در راستای رسیدن به تمدن اسلامی، مقام معظم رهبری - مُدَّ ظِلُّهُ الْعَالِی - مؤلفه‌های سبک زندگی را به‌عنوان ابزارهای حقیقی تمدن‌ساز معرفی کرده‌اند (هادوی، ۱۳۹۱، ص. ۴۲).

سبک زندگی در مکتب‌های مختلف وجود دارد؛ ولی نگاه اسلام به این مقوله با دیدگاه دیگر مکتب‌ها متفاوت است. از دیدگاه آدلر، ریشه‌های سبک زندگی عبارت‌اند از: سلامتی و ظاهر، وضعیت اجتماعی - اقتصادی خانواده، نگرش‌های حوزه فرزندپروری، نظام خانواده و نقش جنسیتی. در مکتب‌هایی جز اسلام، در مبحث سبک زندگی، فقط به رفتار توجه می‌شود و فکر و نیتی که رفتار براساس آن صورت می‌گیرد، مورد نظر نیست؛ اما در سبک زندگی اسلامی، فکر و نیت نیز مورد توجه است (کاویانی، ۱۳۸۸ به نقل از طغیانی، کج‌باف و بهرام‌پور، ۱۳۹۲، ص. ۳۶). برای داشتن یک سبک زندگی مطلوب، دو نوع جهت‌گیری لازم است: نخست، بایدها و نبایدهای مورد قبول در زندگی؛ دوم، شیوه‌های اجرا و عینیت‌بخشیدن این شیوه‌ها. جهت‌گیری اول غالباً از نوع ارزشی و اخلاقی، و جهت‌گیری دوم، مبتنی بر ارزش‌های عملی است و هردوی این مسائل در سبک زندگی اسلامی دیده شده‌اند (طغیانی، کج‌باف و بهرام‌پور، ۱۳۹۲، ص. ۳۶). از نظر پژوهشگران، برای ایجاد یک سبک زندگی سالم باید راهبردهایی اجرا شود که عقاید شناختی اشخاص درباره توانایی‌هایشان به‌منظور اتخاذ انتخاب‌های درست و درگیر شدن در رفتارهای سالم را توانمند کند (Kelly, Melnyk and Jacobson, 2011, p. 216-223). منابع غنی اسلامی و تعالیم اسلام می‌توانند به افراد در اتخاذ راهبردهای مناسب به‌منظور ایجاد یک سبک زندگی سالم کمک کنند.

سبک زندگی ناسالم، زیان‌ها و آثاری نامطلوب برای فرد دارد و او را در معرض مخاطرات فراوان قرار می‌دهد. درخصوص افسردگی، خودانگاره‌های ناسازگار شامل نگرش‌های ناکارآمد، آسیب‌پذیری ناشی از افسردگی را در رویارویی با وقایع پرتنش زندگی افزایش می‌دهد (You, Merrit and Conner, 2009, p. 218-223). براساس پژوهش‌های لین و رید^۱ (2009, p. 52-55)، زنانی که زمان زیادی را برای مطالعه و تماشای مطالب مربوط به مدل لباس صرف می‌کنند، دچار نگرش‌هایی ناکارآمد درباره ظاهر خود می‌شوند و در نتیجه، احتمال ابتلای آنان به اختلال‌هایی همچون بدشکلی بدن و افسردگی وجود دارد. نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد وقتی سبک زندگی یک فرد تغییر می‌کند، سلامت روان وی نیز به خطر می‌افتد و ابتلا به افسردگی، اضطراب و کاهش یافتن عزت‌نفس از پیامدهای این مسئله هستند (Melnyk et al., 2006, p. 401-406). نکته دیگر این است که چرا در وضعیت حساس مملکت که بسیاری از عوامل در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و بین‌المللی مؤثرند، مقام معظم رهبری - مدظلّه العالی - موضوع توجه به سبک زندگی اسلامی را مطرح نموده و با دقت و دغدغه‌ای خاص، پرسش‌هایی از این قبیل را مطرح کرده‌اند: چرا دروغ در جامعه ما رواج دارد؟ چرا تقلید حاکم است؟ چرا اختلاف‌های خانوادگی زیاد شده است؟ چرا طلاق افزایش یافته است؟ پیداست که انگیزه ایشان از مطرح کردن این مسئله، نگرانی از رفتارهای اجتماعی‌ای است که با بینش و ارزش‌های اجتماعی سازگار نیستند (مصباح یزدی، ۱۳۹۲، ص. ۱۰). به عقیده مقدس فرد (۱۳۸۵) به نقل از شفیع‌پور مطلق و تدین، ۱۳۹۲، ص. ۳۴)، مشکل اساسی برنامه‌های درسی دانشگاهی به‌ویژه در حوزه علوم انسانی، آن است که از الهیات و مسائل عرفانی فاصله گرفته‌اند و در آن‌ها برای فهمیدن مسائل مورد بحث در حوزه علوم انسانی، صرفاً از دیدگاه محیطی، اقتصادی و اجتماعی تلاش می‌شود. هاشم^۲ معتقد است (1999, p. 27-44) دانش و محتوای موضوع‌ها یا رشته‌هایی که در برنامه درسی عرضه می‌شوند، باید عاری از عناصر غربی و سکولار باشند و جهان‌بینی توحیدی، و ارزش‌ها و اعتقادات اسلامی باید جایگزین آن‌ها شوند.

---

1. Lin and Reid
2. Hashim

با توجه به آنچه گفتیم، برای حل این مشکلات، تلفیق سبک زندگی اسلامی با برنامه‌های درسی مدرسه‌ها ضرورت دارد.

هدف نهایی از تربیت اسلامی، تحقق بخشیدن اطاعت کامل از خداوند متعال در سطح فردی، اجتماعی و انسانی است (Ashraf, 1985, p. 4). به گفته العتاس^۱ (1984)، هدف از تربیت اسلامی، نه تنها انباشتن ذهن شاگردان از حقایق، بلکه آماده کردن آن‌ها برای برخورداری از زندگی‌ای پاک و خالص است. برای تحقق یافتن چنین اهداف متعالی‌ای برنامه درسی باید براساس دیدگاه‌های اسلامی طراحی شود و برنامه‌ای که این ویژگی را داشته باشد، برنامه درسی اسلامی است. در برنامه درسی اسلامی، روح اسلام در هدف‌ها، محتوا، روش‌ها، فرصت‌های یادگیری، و ارزشیابی حاکم است. به گفته لنگولانگ^۲ (2004)، اسلامی کردن برنامه درسی، مشتمل بر تنظیم مقاصد کلی، هدف‌های عینی، محتوا، روش‌های تدریس و روش ارزشیابی براساس دیدگاه‌های اسلامی است.

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز به تحقق یافتن حیات طیبه توجه فراوان شده است. منظور از حیات طیبه، وضع مطلوب زندگی بشر در همه ابعاد و مراتب، براساس نظام معیار اسلامی (مبانی و ارزش‌های مقبول دین الهی) است که تحقق یافتن آن، باعث دستیابی به غایت زندگی، یعنی قرب الی الله خواهد شد (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۰، ص. ۱۳). تحقق یافتن حیات طیبه درگرو تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی است. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) بر ایجاد سازوکارهای لازم برای تقویت آداب و سبک زندگی اسلامی - ایرانی در تمام ساحت‌های تعلیم و تربیت تأکید شده است و با توجه به آنچه گفتیم، می‌توان به اهمیت سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی پی برد. درخصوص سبک زندگی اسلامی، پژوهش‌هایی انجام شده است که همه آن‌ها آثار مطلوب سبک زندگی اسلامی را نشان می‌دهند. یافته‌های پژوهش مالتبی و دی^۳ (2001, p. 183-192) بیانگر آن است که معنویت با روان‌پریشی رابطه معکوس دارد. براساس پژوهش شاکری، پرویزی فرد، صادقی و مرادی (۱۳۸۵، ص. ۲۴۹)، نگرش و باورهای مذهبی در افرادی که به

---

1. Al-Attas
2. Langgulung
3. Maltby and Day

خودکشی اقدام می‌کنند، نسبت به افراد عادی، ضعیف‌تر است. نتایج پژوهش کج‌باف و همکاران (۱۳۹۰ به نقل از طغیانی، کج‌باف و بهرام‌پور، ۱۳۹۲، ص. ۴۱) نشان می‌دهد میان سبک زندگی اسلامی و شادکامی با میزان رضایت از زندگی در دانشجویان، رابطه‌ای معنادار برقرار است. قمری نیز در پژوهش خود (۱۳۸۹، ص. ۷۵) نتیجه گرفته است بین میزان دین‌داری و شادکامی دانشجویان، رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد. با توجه به یافته‌های پژوهش طغیانی، کج‌باف و بهرام‌پور (۱۳۹۲، ص. ۴۱)، سبک زندگی به‌طور کلی و سبک زندگی اسلامی به‌صورت خاص، با جنبه‌های مختلف روانی، اجتماعی و جسمانی زندگی افراد ارتباط دارد و متخصصانی که به‌گونه‌ای با مسائل درمانی و پیشگیری در ارتباط هستند، باید اصلاح سبک زندگی اسلامی افراد را نیز درزمره مداخله‌های خود قرار دهند. میان سبک زندگی اسلامی و شادکامی با میزان رضایت از زندگی در دانشجویان، رابطه‌ای معنادار برقرار است (کج‌باف و همکاران، ۱۳۹۰ به نقل از طغیانی، کج‌باف و بهرام‌پور، ۱۳۹۲، ص. ۴۱). یافته‌های پژوهش صمیمی، مسرور، حسینی و تمدن‌فر (۱۳۸۵) نیز رابطه معنادار میان ابعاد مختلف سبک زندگی با سلامت عمومی دانشجویان را تأیید می‌کند (به نقل از طغیانی، کج‌باف و بهرام‌پور، ۱۳۹۲، ص. ۴۱). در پژوهشی دیگر نیز نشان داده شده است آموزش دادن سبک زندگی صحیح به زوج‌ها سبب افزایش یافتن میزان رضایتمندی زناشویی آنها می‌شود (قربان علی‌پور و همکاران، ۱۳۸۷ به نقل از طغیانی، کج‌باف و بهرام‌پور، ۱۳۹۲، ص. ۴۰). سبک زندگی اسلامی، برگرفته از دین و مذهب است و لیم و پوتنام^۱ (2010, p. 914) در پژوهشی نشان داده‌اند در افراد مذهبی، میزان رضایت از زندگی، بیشتر از افراد غیرمذهبی دیده می‌شود.

حال، این سؤال مطرح می‌شود که چگونه می‌توان به سبک زندگی اسلامی دست یافت. منابع غنی و عظیم اسلامی، یکی از راه‌های مهم برای دستیابی به سبک زندگی اسلامی هستند. برای دستیابی به این‌گونه سبک زندگی باید آیات و روایات متعدد را بررسی کرد و براساس این مجموعه به خیرالعیش (زندگی خوب) رسید که عبارت است از زندگی همراه با آرامش. برخی عوامل این زندگی عبارت‌اند از: راضی بودن از

---

1. Lima and Putnam

داشته‌ها، رسیدگی کردن به زندگی دیگران، مدارا با مردم و پرهیز از حسد (هادوی، ۱۳۹۱، ص. ۴۳). برای دستیابی به سبک زندگی اسلامی باید مراحل را طی کنیم: در وهله نخست باید سبک زندگی فعلی‌مان را مشخص کنیم و سپس سبک زندگی اسلامی را بشناسیم؛ آن‌گاه این دو سبک را با هم مقایسه و تفاوت‌های میان‌شان را مشخص کنیم و برای از بین بردن این تفاوت‌ها بکوشیم (مصباح یزدی، ۱۳۹۲، ص. ۱۲). تغییر دادن عوامل آسیب‌زا، فراهم آوردن زمینه لازم برای رشد شخصیت افراد، معرفی کردن الگوهای برتر سبک زندگی اسلامی، و فرهنگ‌سازی از جمله راه‌های مهم برای کاربردی کردن سبک زندگی اسلامی در خانواده هستند (نجفی، رهنما و فرمهینی فراهانی، ۱۳۹۲، ص. ۱۴۵). به منظور آشنایی با سبک زندگی اسلامی و عمل کردن به آن، قبل از هر چیز باید با مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی برپایه نتایج پژوهش‌ها آشنا شویم. براساس پژوهش کاویانی (۱۳۹۰، ص. ۳۰-۳۱)، مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی عبارت‌اند از: مؤلفه‌های اجتماعی، عبادی، اعتقادی، اخلاقی، مالی، خانواده، سلامت، تفکر و علم، و دفاعی-امنیتی. در پژوهش مردانی نوکده (۱۳۹۲، ص. ۵۲-۷۳)، ساده‌زیستی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم سبک زندگی اسلامی معرفی شده و در پژوهش کلانتری، کلانتری و محمودی (۱۳۹۲، ص. ۳۳-۵۸) نیز کسب‌وکار حلال، از دیگر مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی به‌شمار آمده است. عنان‌پور خیرآبادی (۱۳۹۱، ص. ۹۳-۱۱۲) نیز با بهره‌گیری از نظر رهبر معظم انقلاب اسلامی، اقتصاد مقاومتی را از مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی دانسته است.

بعد از آشنایی با مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی، حال، این سؤال مطرح می‌شود که در برنامه درسی، چقدر به سبک زندگی اسلامی توجه شده است و چگونه مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی در زمره محتوای برنامه‌های درسی دوره ابتدایی قرار می‌گیرند. حیدرپور، صادق‌زاده قمصری و سجادی (۱۳۹۷)، ایران‌نژاد و منعمی (۱۳۹۶)، و مظاهری، موسی‌پور، ناطقی و سیفی (۱۳۹۵) در پژوهش‌های خود نشان داده‌اند همه ابعاد سبک زندگی اسلامی در برنامه‌های درسی به یک میزان مورد توجه قرار نگرفته‌اند. براساس پژوهش مسدوکی، خوتیمه، و سوتارنی^۱ (2014)، در فرایند یادگیری ریاضیات در کلاس درس، و در تعامل معلم و دانش‌آموز و نیز تعامل دانش‌آموزان با

1. Masduki, Khotimah and Sutarni

یکدیگر، ارزش‌های اسلامی همچون صبر و بردباری، درست‌کاری، تلاش، تفکر، استقامت و تسامح دخیل‌اند و بر یادگیری اثر می‌گذارند. واردکردن این ارزش‌ها در برنامه درسی رسمی و غیررسمی به افزایش یادگیری و شکل‌گیری شخصیت مطلوب در فرد کمک می‌کند. براساس یافته‌های پژوهش امین، یوسف، و هنیف^۱ (2012, p. 4)، در برنامه درسی تلفیقی اسلامی، علوم مدرن و علوم دینی در نظر و عمل از طریق برنامه درسی رسمی و غیررسمی به‌شیوه‌ای خلاقانه تلفیق می‌شوند تا برنامه درسی اسلامی شکل گیرد. نارونگرساخت^۲ در پژوهش خود (1995) بر نیاز به یک برنامه درسی تلفیقی در نظام آموزش اسلامی تأکید کرده و معتقد است دانش مذهبی و مدرن باید با هم تلفیق شوند؛ زیرا هریک از آن‌ها به‌تنهایی نمی‌توانند دیدگاه‌های اسلامی را پوشش دهند. یاکوب و ایمبونگ^۳ در مقاله خود (2008)، برخی کاربردهای مفهوم برنامه درسی تلفیقی اسلامی را بدین شرح برشمرده‌اند: انعکاس نظریه اسلامی کردن دانش، تبلور مفهوم برنامه درسی تلفیقی اسلامی، بررسی عقاید و ارزش‌ها، و ایجاد یک مدل عملی و کاربردی مناسب برای همه و متناسب با جهان معاصر. مذبوحی نیز در پژوهش خود (۱۳۹۵)، الگوی برنامه درسی دوره ابتدایی براساس مؤلفه‌ها و مختصات سبک زندگی اسلامی ناظر بر ابعاد مختلف تربیت اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، و فرهنگی را با توجه به حیطه‌های شناختی، عاطفی و روانی - حرکتی پیشنهاد کرده است. بررسی پژوهش‌های انجام‌شده درباره سبک زندگی اسلامی نشان می‌دهد در آن‌ها بین وضعیت‌های موجود و مطلوب، فاصله وجود دارد، به همه ابعاد سبک زندگی اسلامی در برنامه‌های درسی، به یک میزان توجه نشده، مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی به‌صورت کامل مطالعه نشده، عنوان برنامه درسی متناسب با مؤلفه‌ها نیز معرفی نشده و الگویی کاربردی برای تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی به‌دست داده نشده است؛ بنابراین، لازم است در این پژوهش، ابتدا مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی را براساس منابع اسلامی به‌شکلی کامل‌تر استخراج و به‌منظور تلفیق این مؤلفه‌ها در برنامه درسی دوره ابتدایی، درس‌های مرتبط را معرفی کنیم و سپس اقدامات بعدی را به

---

1. Amin, Yusof and Haneef

2. Narongraksakhet

3. Yaacob and Embong

برنامه‌ریزان، مؤلفان، معلمان و محققان درحوزه تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی پیشنهاد دهیم. انتخاب دوره ابتدایی در این پژوهش، دو علت دارد: نخست، آنکه در این دوره، درسی با موضوع سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی وجود ندارد؛ دوم، آنکه بررسی‌های صورت‌گرفته نشان می‌دهند برخی مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی در برنامه‌های درسی گوناگون در این دوره لحاظ نشده‌اند. مسئله مهم‌تر، اهمیت این دوره است و دستیابی به سبک زندگی اسلامی را نباید به سنینی مؤکول کرد که در آن‌ها تغییر دادن شخصیت، بسیار دشوار است؛ بلکه باید از همان دوران کودکی، سبک زندگی اسلامی را در برنامه درسی رسمی و غیررسمی مدرسه‌ها قرار داد. با توجه به آنچه گفتیم، در پژوهش پیش‌روی، درصدد پاسخ‌دادن به این سؤال‌ها هستیم:

سؤال اصلی: الگوی تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی، چه ویژگی‌هایی دارد؟

سؤال‌های فرعی:

الف) مؤلفه‌های اصلی و فرعی سبک زندگی اسلامی کدام‌اند؟

ب) مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی را در کدام‌یک از برنامه‌های درسی دوره ابتدایی می‌توان جای داد؟

روش پژوهش

براساس پژوهش ساندرز^۱، لوئیس و ثورن‌هیل^۲ (2009)، رویکرد این تحقیق از نوع استقرایی است. استراتژی تحقیق برمبنای هدف، از نوع کاربردی و از نظر نوع داده‌ها کیفی است و از روش تحلیل محتوا استفاده کرده‌ایم. این پژوهش از نظر گردآوری داده‌ها از نوع کتابخانه‌ای است و داده‌های آن از طریق مطالعه اسناد و مدارک گرد آمده‌اند. به‌منظور تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی، ابتدا منابع اسلامی مرتبط با سبک زندگی اسلامی را مطالعه و تحلیل کردیم؛ سپس از طریق کدگذاری باز، محوری و انتخابی، مؤلفه‌های اصلی و فرعی سبک زندگی اسلامی را استخراج کردیم و برای تلفیق این مؤلفه‌ها در برنامه درسی دوره ابتدایی، درس‌های مرتبط با مؤلفه‌ها را با توجه به هدف‌های موردنظر از هر درس انتخاب کردیم و اعتبارسنجی آن‌ها از سوی

1. Saunders

2. A. Thornhill

متخصصان صورت گرفت. جامعه آماری پژوهش، کتاب پانزده جلدی الگوهای رفتاری امام علی (ع) (دشتی، ۱۳۸۰)، دانشنامه قرآن و حدیث (نسخه آنلاین شانزده جلدی) (محمدی ری شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰) و مفاتیح الحیة (جوادی آملی، ۱۳۹۱) را شامل می شود و انتخاب منابع به شکل هدفمند و براساس مؤلفه های مطرح شده در پژوهش های صورت گرفته در حوزه سبک زندگی اسلامی انجام شده است. در نمونه گیری، از شیوه هدفمند و به منظور گردآوری داده ها از روش سندکاوی استفاده کرده ایم. براساس هدف مطالعه، منابع را بررسی کردیم و متن های مرتبط با سبک زندگی اسلامی را برگزیدیم و با استفاده از روش تحلیل محتوا، به صورتی دقیق و هدفمند با توجه به مؤلفه های اولیه سبک زندگی اسلامی مطالعه کردیم. ابتدا کدگذاری باز صورت گرفت و به متن های مشخص و مرتبط با هدف، یک کد باز داده شد و از طریق کدگذاری باز، برخی مقوله ها مشخص شدند. در مرحله بعد، از طریق کدگذاری محوری، مقوله های مشترک طبقه بندی و مؤلفه های فرعی سبک زندگی اسلامی شناسایی شدند؛ سپس از طریق کدگذاری انتخابی، مؤلفه های فرعی مرتبط در کنار هم قرار گرفتند و با استفاده از آن ها مؤلفه های اصلی استخراج شدند؛ آن گاه براساس موضوع، برنامه درسی متناسب با آن ها در دوره ابتدایی معرفی شد؛ در پایان، برای کاربردی کردن نتایج پژوهش، اقدامات آینده به برنامه ریزان، مؤلفان، معلمان و محققان اطلاع داده شد. در این پژوهش، به منظور سنجش پایایی، ضریب توافق بین دو کدگذار را ارزیابی کردیم و این ضریب (۰/۷۵) نشان دهنده پایایی ای مطلوب بود. برای سنجش اعتبار الگوی عرضه شده نیز از درصد توافق متخصصان استفاده کردیم.

یافته های پژوهش

به منظور عرضه یافته ها از جزء به کل، ابتدا به سؤال های فرعی و سپس به سؤال اصلی پژوهش پاسخ می دهیم.

سؤال فرعی الف: مؤلفه های اصلی و فرعی سبک زندگی اسلامی کدام اند؟

این مؤلفه ها از منابع معرفی شده استخراج شده اند. ابتدا کدگذاری باز صورت گرفت و سپس براساس محورهای مشترک، کدگذاری محوری انجام شد که نتیجه آن را در جدول ۱ مشاهده می کنیم.

سؤال فرعی ب: مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی را در کدام یک از برنامه‌های درسی دوره ابتدایی می‌توان جای داد؟

بعد از استخراج مؤلفه‌های اصلی و فرعی سبک زندگی اسلامی، براساس هدف‌ها و محتوای برنامه‌های درسی دوره ابتدایی، عناوین برنامه‌های درسی، متناسب با مؤلفه‌های اصلی و فرعی شناسایی و معرفی شدند و نتایج را در جدول ۱ مشاهده می‌کنیم.

جدول ۱. مؤلفه‌های اصلی و فرعی سبک زندگی اسلامی و عنوان برنامه درسی متناسب با این مؤلفه‌ها در دوره ابتدایی

ردیف	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	عنوان برنامه درسی
۱	شناخت خداوند متعال، توجه به نشانه‌های خدا در هستی برای خداشناسی، تدبیر در زیبایی‌های طبیعت و شگفتی‌های آفرینش برای شناخت خدا. امام علی (ع): «شناخت خداوند پاک، عالی‌ترین شناخت‌هاست» (غرر الحکم، ج. ۶، ص. ۱۴۸، ح. ۹۸۶۴ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۵، ص. ۱۳۵، نسخه آنلاین).	خداشناسی		
۲	ضرورت شناخت مباحث اعتقادی، شناخت اصول دین، شناخت فروع دین، شناخت قرآن، جهاد توأم با یقین، تشویق به آخرت‌گرایی، خلوص نیت. پیامبر (ص): «برای دنیایت چنان کار کن که گویی تا ابد، زنده می‌مانی و برای آخرت چنان کار کن که گویی همین فردا خواهی مُرد» (تنبیه الخواطر، ج. ۲، ص. ۲۳۴ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۱، ص. ۳۸۳).	شناخت مباحث اعتقادی	عبادت و شکرگزاری	قرآن، هدیه‌های آسمان
۳	عبادت، دعا و نیایش، شکرگزاری بعد از کسب موفقیت، انجام دادن واجبات و مستحبات، اهمیت دادن به نماز اول وقت، خواندن قرآن، حفظ کردن قرآن، عبادت کردن از دوران کودکی.	عبادت و شکرگزاری		

قرآن، هدیه‌های آسمان

عبادت و اعتقادی

۱. با توجه به حجم زیاد احادیث و روایات، در این ستون، فقط به یک یا دو نمونه اشاره شده است.

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	ردیف
			پیامبر خدا (ص) هرگاه در سفر، به سرایی درمی‌آمد یا به خانه خود وارد می‌شد، نمی‌نشست؛ مگر آنکه دو رکعت نماز می‌گزارد (المعجم الکبیر، ج. ۱۸، ص. ۳۰۰، ح. ۷۷۰ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۱۰، ص. ۱۸۳).	
			<p>۴ شناخت پیامبر، شناخت ائمه اطهار، فروتنی در برابر پیامبر، اخلاص در ولایت.</p> <p>پیامبر (ص): «من و علی پدران این امتیم. هرکه ما را شناخت، خداوند- عز و جل- را شناخته است و هرکه ما را انکار کرد، خداوند- عز و جل- را انکار کرده است» (بحار الأنوار، ج. ۱۶، ص. ۳۶۴، ح. ۶۶ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۵، ص. ۱۵۹).</p>	
			<p>۵ ترویج فرهنگ نماز، ترویج فرهنگ قرآن و قرآن‌گرایی.</p> <p>امام حسن عسکری (ع) به نقل از پیامبر (ص) می‌فرماید: «هرکس از پیروان ما به علوم ما دانا باشد و جاهلی را هدایت و ارشاد کند و شریعت ما را به او بیاموزد، در بهشت، همراه ما خواهد بود» (الإحتجاج، ص. ۱۶ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۷۸).</p>	
			<p>۶ استفاده از وسایل ساده در زندگی، ازدواج ساده، مراسم ازدواج ساده، غذای ساده، مسکن ساده، پوشش ساده، پرهیز از تکلف.</p> <p>حضرت علی (ع): «گواراترین زندگی، دورافکندن تکلف است» (غرر الحکم، ص. ۴۷۸ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۷۱).</p>	

قرآن، هدیه‌های آسمان،
مطالعات اجتماعی -

اخلاقی

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	۳
خدمت به خلق			<p>۷ خدمت کردن به محرومان و مستمندان، رسیدگی به یتیمان، رسیدگی به خانواده شهدا، عیادت از مریضان، حمایت کردن از سالمندان و از کارافتادگان.</p> <p>روزی امیرالمؤمنین (ع) پیرمرد نابینایی را دید که گدایی می کرد. فرمود: «این پیرمرد کیست؟». گفتند: «این مرد، نصرانی است. از کار افتاده و گدایی می کند». فرمود: «تا قدرت کارکردن داشت، از او کار کشیدید و چون پیر شد و از کار ماند، او را از خود راندید؟ از بیت المال، حقوق او را بردازید» (وسائل الشیعة، ج. ۱۱، ص. ۴۹ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱، نسخه آنلاین).</p>	
خدمت به خانواده			<p>۸ کمک کردن به همسر در خانه، تقسیم کردن کارها با همسر، عدالت ورزیدن با همسران، تلاش برای تأمین کردن هزینه زندگی.</p> <p>حضرت علی (ع) با حضرت زهرا (س) در فکر تقسیم کار بودند که رسول خدا (ص) چنین رهنمود داد: «کارهای داخل منزل با فاطمه (س) و کارهای بیرون منزل برعهده علی (ع) باشد». حضرت فاطمه (س) با خوشحالی فرمود: «جز خدا کسی نمی داند که از این تقسیم کار تا چه اندازه خوشحال شدم» (مستدرک الوسائل، ج. ۱۳، ص. ۴۸ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱، نسخه آنلاین).</p>	
عدالت در رفتار			<p>۹ عدالت ورزیدن در رفتار اجتماعی، نفی تبعیض طبقاتی و نژادی، تقسیم عادلانه بیت المال بین مردم.</p> <p>در روزگار خلافت خلیفه دوم، شخصی ادعایی نسبت به حضرت علی (ع) داشت و بنا شد در حضور خلیفه رسیدگی شود. مدعی حاضر شد و خلیفه خطاب به امام علی (ع) گفت: «ای ابالحسن! درکنار مدعی قرار گیر تا حل دعوا کنم» که آثار ناراحتی را در</p>	

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	ج. ۳
			<p>سیمای حضرت امیرالمؤمنین (ع) دید. گفت: «ای علی! از اینکه تو را درکنار دشمن قرار دادم، ناراحتی؟». امام علی (ع) فرمود: «نه! بلکه از آن جهت که در رفتارت نسبت به ما دو نفر، عدالت را رعایت نکردی، نگران شدم؛ زیرا او را با نام صدا کردی و مرا با کنیه و لقب (ابوالحسن) خواندی» (شرح ابن‌ابی‌الحدید، ج. ۱۷، ص. ۶۵ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱، نسخه آنلاین).</p>	
			<p>۱۰ سلام کردن، مصافحه کردن، اجازه گرفتن هنگام ورود، رفتار خوب با اسیران، روابط نیکو با خویشاوندان، تواضع در رفتار با مردم.</p> <p>حضرت علی (ع): «به هنگام ملاقات با یکدیگر، با هم مصافحه کنید و با روی خوش برخورد کنید که گناهان شما را می‌ریزد...» (حلیة المتقین، باب ۱۱، فصل ۲ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱، نسخه آنلاین).</p>	
			<p>۱۱ خوش اخلاقی، احسان و نیکوکاری، ایثار، فروتنی، گذشت، رازداری، میانه‌روی، تحمل کردن ناسازگاری‌ها، احترام‌گزاردن به شخصیت انسان‌ها، ادای حق، گذشتن از لغزش‌ها، پرهیز از بی‌ادبی، پرهیز از بخل، آزارندادن دیگران، احترام‌گزاردن به آزادی و انتخاب مردم، تحمل کردن خشونت‌ها برای دفاع از حق.</p> <p>پیامبر اکرم (ص) در توصیه به امیرالمؤمنین (ع) فرمود: «ای علی! با خانواده و همسایگان و کسانی که با آنان معاشرت و همنشینی داری، خوش‌اخلاق باش تا نزد خداوند، در درجات بلند نوشته شوی و قرارگیری» (تحفة العقول، ص. ۱۴ به نقل از محمدی ری‌شهری، ۱۳۹۰، ج. ۳، ص. ۴۳۹، نسخه آنلاین).</p>	

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	ردیف
			<p>۱۲ یادگیری علوم موردنیاز، دانش‌اندوزی، تلاش برای کسب دانش و رازهای علمی، ضرورت آشنایی با علوم مختلف.</p> <p>رسول خدا (ص): «یا عالم باش یا درحال آموختن. دانش و وقت خود را در بیهودگی و خوش گذرانی صرف نکن» (المحاسن، ص. ۲۷۷ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۷۳).</p>	
			<p>۱۳ آموزش دیدن علوم موردنیاز.</p> <p>حضرت علی (ع): «بهترین آموختنی‌ها برای جوانان و نوجوانان، چیزهایی است که در بزرگسالی به آن نیازمند می‌شوند» (شرح نهج البلاغه ابن‌ابی‌الحدید، ج. ۲۰، ص. ۳۳۳ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۷۷). امام باقر (ع): «زکات دانش این است که آن را به بندگان خدا بیاموزی» (الکافی، ج. ۱، ص. ۴۱ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۸۴).</p>	
			<p>۱۴ حفظ و نگهداری کتاب‌های علمی، تدوین و تألیف کتاب‌های علمی، نوشتن و جمع‌آوری کردن احادیث.</p> <p>در زمان خلیفه دوم که ایران و قسمتی از روم به دست مسلمانان فتح شد، کتابخانه‌های باارزشی به دست مسلمانان افتاد. خلیفه دوم با حضرت علی (ع) گفت و گو کرد و گفت: «همه چیز در قرآن وجود دارد؛ پس ما نیازی به این همه از کتاب‌ها نداریم»؛ اما امام علی (ع) از نابودکردن کتاب‌ها ممانعت کرد و دستور داد آن‌ها را حفظ کنند. درست است که همه چیز در قرآن وجود دارد؛ اما حفظ کتب علمی نیز بسیار مهم است (اعترافات رودلف ژایگر آلمانی، کتاب خداوند علم و شمشیر، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۶، نسخه آنلاین).</p>	
			<p>۱۵ ضرورت کسب علم سودمند و کاربردی، دانش کاربردی و به‌کار بستن دانش.</p>	

قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش

تعلیمی و تربیتی

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	ردیف
			امام علی (ع): «آسیب دانش، به‌کارنبستن آن است» (غرر الحکم، ج. ۳، ص. ۱۰۷، ح. ۳۹۴۸ به نقل از محمدی ری شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۱۱، ص. ۱۸۱).	
	کسب علم توأم با تفکر و تدبیر		دانش و عمل همراه با تفکر و تدبیر. رسول خدا (ص): «ای ابن مسعود! هرگاه خواستی کاری کنی، از روی دانش و خرد باشد و از کار بدون تدبیر و دانش پرهیز...» (مکارم الأخلاق، ص. ۴۵۸ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۶۷).	۱۶
		تربیت دینی	ضرورت تربیت دینی کودک. رسول خدا (ص): «حق دختر بر پدر است که سوره نور را به او بیاموزد» (الکافی، ج. ۶، ص. ۴۹ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۷۹).	۱۷
	جاذبه و دافعه در تربیت		ضرورت وجود جاذبه و دافعه در خانواده، مدیریت، حکومت، زندگی اجتماعی با مردم. امام علی (ع) در بهره‌گیری از جاذبه می‌فرماید: «غریب و تنها کسی است که دوست نداشته باشد». (نامه ۱۱۱/۳۱ نهج البلاغه، معجم المفهرس، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۳، نسخه آنلاین) و درخصوص ضرورت دافعه نیز می‌فرماید: «برحذر باش از دوستی با انسان فاسد و جنایت‌کار که تو را به چیز کمی می‌فروشد» (حکمت ۳۸ نهج البلاغه، معجم المفهرس، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۳، نسخه آنلاین).	۱۸
	استفاده از الگوی تربیتی مطلوب		معرفی الگوهای مناسب برای تربیت کودکان، عبرت‌آموزی، الگوگیری، ادب‌آموزی با رفتار، آموختن از شایستگان. رسول خدا (ص) می‌فرماید: «یکی از وصیت‌های ذوالقرنین این است که علم را از کسی که از دانش	۱۹

قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش

تعلیمی و تربیتی

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	ردیف
			<p>خود بهره نبرده است، یاد مگیر؛ زیرا کسی که علمش برای خودش سود نداشته، به تو سود نرساند» (الدعوات، ص. ۳ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۸۱). رسول خدا فرمود: «دانش آموزی بر هر مسلمانی واجب است؛ پس دانش را از جایگاه آن و اهلش بخواهید» (الأمالی، طوسی، ص. ۵۶۹ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۸۱).</p>	
			<p>پرسشگری، مواجهه با نادانسته‌ها. امام باقر (ع): «دانش، گنجینه‌هایی است و کلیدهای آن، پرسش است؛ پس بپرسید- خدایتان رحمت کند! چراکه درباره دانش به چهار نفر پاداش داده می‌شود: پرسنده، پاسخ‌دهنده، شنونده و دوست‌دار آنان» (کتاب الخصال، ص. ۲۴۵ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۸۳).</p>	۲۰
			<p>تنبيه کودکان، بازداري کودکان. امام علی (ع) در نامه‌ای به یکی از کارگزارانش: «سخت‌گیری را با اندکی نرمی (ملایمت) درآمیز و تا زمانی که نرمش، کارسازتر است، نرم باش و آنجا که جز سخت‌گیری چاره‌ای نمی‌یابی، سخت‌گیری درپیش گیر» (نهج البلاغه، الكتاب ۴۶؛ بحار الأنوار، ج. ۳۳، ص. ۴۸۲، ح. ۶۸۷ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۲، ص. ۳۰۵).</p>	۲۱
			<p>تربیت کردن بهنگام. امام علی (ع): «کودک باید هفت سال تربیت شود، هفت سال تأدیب شود، هفت سال به کار گرفته شود و مدت رشدش در ۲۳ سالگی به پایان می‌رسد، تا ۳۵ سالگی رشد عقلی می‌کند و پس از آن، تجربه‌ها به کارش می‌آیند» (بحار الأنوار، ج. ۱۰۴، ص. ۹۶، ح. ۴۶ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۲، ص. ۲۸۹).</p>	۲۲

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	ردیف
			<p>۲۳ ضرورت واقع‌نگری در تربیت کودک. امام علی (ع) در چگونگی تربیت فرزند، بسیار واقع‌نگر بود و فرمود: «فرزندان خود را بر آداب و رسوم خود مجبور نسازید؛ زیرا آنان به روزگاری غیر از روزگار شما تعلق دارند» (شرح ابن‌ابی‌الحدید، ج. ۲۰، ص. ۲۶۷ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۳، نسخه آنلاین).</p>	
			<p>۲۴ ضرورت شتاب‌کردن در تربیت کودک. «پسرم! هنگامی که دیدم سالیانی از من گذشت و توانایی رو به کاستی رفت، به نوشتن وصیت برای تو شتاب کردم و ارزش‌های اخلاقی را برای تو برشمردم پیش از آنکه عجل فرارسد...» (نامه ۳۱ نهج البلاغه، معجم المفهرس، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۳، نسخه آنلاین).</p>	
			<p>۲۵ پرهیز از قائل شدن تبعیض بین افراد. امام صادق (ع) به حسان آموزگار فرمود: «برای تعلیم، پاداش مگیر و دانش‌آموزان در آموزش نزد تو مساوی باشند و برخی را بر برخی دیگر برتری و ترجیح نده» (الکافی، ج. ۵، ص. ۱۲۱ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۸۴).</p>	
			<p>۲۶ تشویق کردن کودکان و پاداش دادن به آنان، تشویق کردن کودکان به سخنرانی، پاداش دادن به کودکان شاعر، استفاده از جاذبه‌های معنوی در تبلیغ، فصاحت و بلاغت در سخنوری. روزی امام علی (ع) امام حسن (ع) را واداشت تا به منبر رفته، برای مردم خطبه بخواند. وقتی امام حسن (ع) سخنرانی ایراد فرمود، امام علی (ع) او را ستود (دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۳، نسخه آنلاین).</p>	
			<p>۲۷ استفاده از شیوه نمایشی برای فهماندن فلسفه احکام. گروهی از مسیحیان به سرپرستی اسقف خود وارد</p>	

قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش

تعلیمی و تربیتی

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	۳
			<p>مدینه شدند و گفتند سؤالات مهمی نسبت به خدا دارند. خلیفه اول آن‌ها را خدمت حضرت علی (ع) فرستاد. سؤالشان این بود: «اینکه به هر طرف رو کنیم، روبه روی خدا هستیم، یعنی چه؟». امام علی (ع) به جای هرگونه بحث و گفت‌وگو نمایشی را ترتیب داد. آن‌ها را به حیاط بردند، هیزم آورده، آتش روشن کردند. وقتی شعله‌ها بالا گرفت، فرمود: «در اطراف شعله حلقه بزنید»؛ آن‌گاه فرمود: «کدام یک از شما روبه روی آتش قرار دارید؟». همه گفتند: «ما روبه روی آتش هستیم». امام علی (ع) فرمود: «چگونه ممکن است از هر طرف، روبه روی آتش باشید؟». گفتند: «آتش، شعله و نور است که پشت‌ورو ندارد»؛ سپس حضرت فرمودند: «خدا وجودی مادی ندارد که در جایی قرار بگیرد. خدا هم پشت‌ورو ندارد. هر جا باشید و به هر طرف روی بیاورید، در پیش روی خداید» (قضاء امیرالمؤمنین، ص. ۹۶ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۶، نسخه آنلاین).</p>	
قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش	اجتماعی	رفتار مناسب با مردم	<p>۲۸ رفتار مناسب، احترام‌گزاردن، سلام کردن، تواضع، خوش اخلاقی.</p> <p>پیامبر خدا (ص): «مسلمان، برادر مسلمان است. هرگاه به او برخورد، پاسخ سلامش را به همان گونه که به او سلام کرده و یا به گونه‌ای بهتر می‌دهد» (شُعَب الایمان، ج. ۶، ص. ۱۱۶، ح. ۷۶۵۴ به نقل از محمدی ری شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۲، ص. ۹۳).</p>	
		مشورت‌کردن در امور	<p>۲۹ مشورت‌کردن در امور.</p> <p>«نیکورأی‌ترین مردم، کسی است که خود را از رأی مشاور، بی‌نیاز نمی‌داند» (تمیمی، ۱۳۸۳، ح. ۳۱۵۲، ص. ۳۷).</p>	

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	ردیف
قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش	اجتماعی	همدلی	<p>۳۰ نیکی کردن به یکدیگر، یاری دادن یکدیگر. نیکی و کمک امام علی (ع): «گرد هم آید تا خداوند جمع شما را گرد هم آورد و به یکدیگر نیکی کنید تا خداوند شما را به هم الفت دهد» (مصباح‌المتجهج، ص. ۷۵۷، ح. ۸۴۳ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۵، ص. ۱۱۹).</p>	
	ی		<p>۳۱ همدلی. پیامبر خدا (ص): «مؤمنان را در مهربانی و دوستی و مهرورزی نسبت به یکدیگر، همانند یک پیکر می‌بینی که هرگاه عضوی از آن به درد آید، دیگر اعضای پیکر در بی‌خوابی کشیدن و تب با آن هم‌نوابی و همدردی می‌کنند» (صحیح البخاری، ج. ۵، ص. ۲۲۳۸، ح. ۵۶۶۵ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۲، ص. ۳۱).</p>	
	مقابله با انحراف‌ها در اجتماع		<p>۳۲ امر به معروف و نهی از منکر، گوشزدکردن عیب‌ها، مبارزه با تحریفات، تنبیه مفسدان، رواج‌دادن فرهنگ درست، مبارزه با خرافات، مقابله با انحراف‌های عقیدتی. پیامبر خدا (ص): «هریک از شما آینه برادر خویش است؛ پس اگر در او عیبی دید، باید آن را از او دور سازد» (سنن الترمذی، ج. ۴، ص. ۳۲۶، ح. ۱۹۲۹ عن ابی هریره به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۲، ص. ۱۱۱).</p>	
قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات	سیاسی	اصول و راهبرد سیاسی	<p>۳۳ مشورت‌نکردن با انسان بخیل و ترسو و حریص، رعایت‌کردن آداب ملامت، پاداش دادن به نیکوکار، بازداري غیرمستقیم، ملایمت، رعایت تناسب در رفتار با هر فرد، اصلاح‌کردن دشمنان، کوچک‌نشمردن دشمن، شناخت دشمن، رفتار درست با خدمتگزاران،</p>	

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	۳
			<p>بردباری در امور سیاسی، بردباری در مبارزه با انحراف ها، سکوت برای حفظ اسلام، ایشارگری برای حفظ اسلام، دوراندیشی در مسائل سیاسی، ایشارگری برای حفظ اسلام.</p> <p>امام علی (ع): «برای آموختن، با دشمنت ریزنی کن تا اندازه دشمنی‌اش را بدانی» (شرح نهج البلاغه لابن‌ابی‌الحدید، ج. ۲۰، ص. ۳۱۷، ح. ۶۳۴ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۷، ص. ۵۵۱).</p>	
			<p>افزایش دادن آگاهی‌های سیاسی مردم، تلاش برای بیدار کردن مردم، احترام‌گزاردن به آرای عمومی، آزاد گذاشتن مردم در انتخاب.</p> <p>امام علی (ع) برای اینکه مردم را با آگاهی لازم بسیج نماید، هم‌نامه‌های بیدارکننده برای آنان می‌فرستاد و هم شخصیت‌های خوش‌نام و معروف را به‌سوی آنان اعزام می‌کرد تا با سخنرانی‌های حساب شده، مردم را از فتنه‌های سیاسی آگاه سازند... (نامه ۱، نهج البلاغه، معجم المفهرس به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۲، نسخه آنلاین).</p>	۳۴
			<p>پرهیز از اعمال سیاست حيله و نیرنگ، پرهیز از زورگویی و بیدادگری، سعه صدر، مدارا، عاقبت اندیشی، گذشت، فرمان‌برداری، مشورت، نفسی انحصارطلبی، پرهیز از امتیازخواهی، پرهیز از تبعیض طبقاتی، توجه به حقوق اقشار ضعیف.</p> <p>«سعه صدر، ابزار ریاست است» (به نقل از تمیمی، ۱۳۸۳، ح. ۱۲۵۶، ص. ۲۳).</p>	۳۵
			<p>رفتار مسالمت‌آمیز با دشمن شکست خورده، عفو دشمن، عفو اهانت‌کنندگان، تحمل کردن اهانت، تلاش برای هدایت کردن دشمن، جذب دشمنان، ترتیب‌دادن جلسه پرسش و پاسخ با دشمن، رفتار مناسب با اسیران، تحریم نکردن دشمن.</p> <p>روزی ابوهریره خدمت حضرت علی (ع) رسید و با</p>	۳۶

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	ردیف
قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش	سبک‌بندی	مقابله با مفسدان	<p>الفاظی اهانت‌آمیز به امام (ع) جسارت کرد... روز دیگر تقاضای کمک کرد. امام (ع) نیازهای او را داد. یکی از یاران امام (ع) گفت: «یا امیرالمؤمنین! این مرد، منافق است و دیروز به شما اهانت کرد. چرا به او اموالی می‌بخشید؟». حضرت فرمود: «من از خدا شرم می‌کنم که نادانی او بر علم عفو من و درخواست او بر کرم من غلبه کند» (کوکب دری، ج. ۱، ص. ۱۳۹ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، نسخه آنلاین).</p>	۳۷
			<p>افشای ماهیت مفسدان، رفتار قاطع در برابر کج‌روی‌ها. امام علی (ع) نسبت به انحرافات فکری و ماهیت فاسد عمروعاص فرمود: «شگفتا از عمروعاص! میان مردم شام گفت که من اهل شوخی و خوش‌گذرانی بوده و عمر بیهوده می‌گذرانم! حرفی از روی باطل گفت و گناه درمیان شامیان انتشار داد. مردم! آگاه باشید! بدترین گفتار، دروغ است! عمروعاص سخن می‌گوید؛ پس دروغ می‌بندد، وعده می‌دهد و خلاف آن مرتکب می‌شود، درخواست می‌کند و اصرار می‌ورزد؛ اما اگر چیزی از او بخواهند، بخل می‌ورزد. به پیمان خیانت می‌کند و پیوند خویشاوندی را قطع می‌نماید...» (دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۲، نسخه آنلاین).</p>	۳۸
قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش، ریاضیات، کار و فناوری	اقتصادی	توجه به کسب‌وکار پاک و حلال	<p>کسب‌وکار پاک، کسب حلال، خودداری از کم‌فروشی، پرداختن زکات مال، خدامحوری در خرید و فروش، توجه کردن به تجارت سالم. «پاکیزه‌ترین مالی که انسان صرف می‌کند، آن است که از دسترنج خودش باشد» (مستدرک الوسائل، ج. ۱۳، ص. ۹ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۵۸۵).</p>	۳۹
		<p>قناعت، پرهیز از اسراف، برقراری توازن میان دخل و خرج. امام علی (ع): «خوش‌ترین زندگی از آن کسی است که</p>		

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	۴
			<p>خداوند پاک به او قناعت بخشیده و همسری شایسته روزی اش کرده است» (غرر الحکم، ج. ۲، ص. ۴۶۰، ح. ۳۲۹۵ به نقل از محمدی ری شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۳، ص. ۴۷۷).</p>	
	استفاده مناسب از بیت‌المال		<p>۴۰ استفاده کردن از مالیات برای آبادانی شهرها، احتیاط در مصرف بیت‌المال. عبدالله بن زمعه از یاران حضرت علی (ع) بود و درخواست مالی داشت. حضرت در جوابش فرمود: «این اموال که می‌بینی، نه مال من و نه از آن توست. غنیمتی گردآمده از مسلمانان است که با شمشیرهای خود به دست آوردند. اگر تو در جهاد، همراهشان بودی، سهمی چنان سهم آنان داشتی؛ وگرنه دسترنج آنان خوراک دیگران نخواهد بود» (خطبه ۲۳۲، نهج البلاغه به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۳، نسخه آنلاین).</p>	
تشویق مردم به کار و تولید			<p>۴۱ تشویق کردن مردم به کار و سازندگی، تشویق کردن مردم به کشاورزی و باغداری، تشویق کردن بازاریان به تولید. حضرت علی (ع): «تجارت کنید و به کار و تولید روی بیاورید که از آنچه در دست دیگران است، بی‌نیاز می‌شوید» (فروع کافی، ج. ۱، ص. ۳۷۰ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۳، نسخه آنلاین).</p>	
توجه به حقوق مستضعفان و محرومان			<p>۴۲ رعایت کردن حقوق مستضعفان و محرومان. حضرت علی (ع): «قشر دیگر، طبقه پایین از نیازمندان و مستمندان‌اند که باید به آن‌ها بخشش و یاری کرد...» (نامه ۵۳، نهج البلاغه، معجم المفهرس، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۰، نسخه آنلاین).</p>	
توجه به رشد اقتصادی از طریق			<p>۴۳ رشد اقتصادی از طریق تجارت، رشد اقتصادی از طریق توجه به کشاورزی و تولید، رونق‌بخشیدن کسب و تجارت برای ایجاد آبادانی.</p>	

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	ردیف
			امام علی (ع) مردم را به تجارت تشویق می‌کرد تا از این طریق، اقتصاد جامعه رونق بگیرد (وسائل الشیعه، ج. ۱۲، ص. ۵۵، حدیث ۱۲ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۳، نسخه آنلاین).	
			بررسی عوامل مختلف برای شناخت ریشه‌های رکود و کاستی‌های اقتصادی.	۴۴
			حضرت علی (ع) در ریشه‌یابی تنگناهای اقتصادی می‌فرماید: «ایزد- تعالی - بندگانش را که مرتکب اعمال ناشایست شوند، به کاسته‌شدن میوه‌هاشان و نگه‌داشتن برکات از ایشان و فروستن خزاین خیرات به‌روی آنان می‌آزماید تا توبه‌کنندگان توبه کنند و گناهکاران از گناه کردن بازایستند و پندگیرندگان پند گیرند و آن که اراده گناه کرده، منزجر گردد...» (ترجمه و شرح نهج البلاغه، خ. ۱۴۳، نسخه آنلاین).	
			امتیازندادن به خویشاوندان، پرهیز از امتیازدهی و سوءاستفاده‌های مالی.	۴۵
			روزی برادرزاده امام علی (ع)، عبدالله بن جعفر، خدمت حضرت علی (ع) رسید و از اوضاع اقتصادی خود گفت و ادامه داد که: «عمو جان! شایسته است که امر فرمایی مقداری از بیت‌المال برای اداره زندگی به من داده شود. سوگند به خدا چیزی در منزل ندارم...» امام (ع) پاسخ داد: «چیزی برای تو در نزد من وجود ندارد و بیت‌المال مسلمین را هم نمی‌توانم به شما ببخشم؛ مگر آنکه به عمومی خود دستور دهی تا از بیت‌المال دزدی کند» (الغارات، ج. ۱، ص. ۶۷ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۳، نسخه آنلاین).	
			نظارت بر امور کارگزاران، نظارت بر بازار و گماردن نگهبانان در آنجا برای نظارت بر امور بازاریان، کنترل بازار، جلوگیری از احتکار کالاها.	۴۶
			ابن‌هرمه از نیروهای اطلاعاتی حضرت علی (ع) در	

قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش، ریاضیات، کار و فناوری

اقتصادی

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	۳
			بازار اهواز بود که اسیر نفس شد و از بازاریان رشوه گرفت. وقتی این خبر به امام علی (ع) رسید، او را عزل کرده و به حاکم اهواز نوشت او را زندانی کند، موهای سرش را بتراشد و روزهای جمعه، ۳۵ تازیانه بر او بزنند... (مستدرک الوسائل، ج. ۳، ص. ۲۰۷ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۳، نسخه آنلاین).	
			تنبیه کردن متخلفان اقتصادی، نکوهش سودجویی و مقابله با متخلفان با سودجویان، مقابله با سوءاستفاده‌کنندگان، تذکر دادن و مجازات کردن در بازار، مصادره کردن اموال غارتگران بیت‌المال.	۴۷
			حضرت علی (ع) در تداوم نظارت بر بازار، خیاط خلافتکار را نکوهش کرد و ماهی فروش متخلف را که ماهی بی‌فلس می‌فروخت و مارماهی برای فروش آورده بود، شلاق زد (وسائل الشیعه، ج. ۱۶، ص. ۳۳۲ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۳، نسخه آنلاین).	
			خدایمحوری، تقواگرایی. امام علی (ع) در نامه خود به مالک اشتر از تقوا و خداگرایی آغاز می‌کند و او را به ترس از خدا فرمان می‌دهد و اینکه اطاعت خدا را بر دیگر کارها مقدم دارد و آنچه در کتاب خدا آمده، از واجبات و سنت‌ها را پیروی کند... (دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۷، نسخه آنلاین).	۴۸
			امر به معروف و نهی از منکر، شکوه از مردم در سخنرانی‌ها، تبلیغات گفتاری. امام صادق (ع): «هرکس برادرش را در کاری که نمی‌پسندد، ببیند و او را از آن باز ندارد، درحالی که توان این کار را دارد، هرآینه به او خیانت کرده است» (الأمالی للصدوق، ص. ۳۴۳، ج. ۴۰۹ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۲، ص. ۱۱۵).	۴۹

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	ردیف
			مشورت در امور	۵۰
			مشورت ضرورت مشورت کردن در کارها، توجه به مشورت در مدیریت خانواده. «آرای خود را با یکدیگر در میان گذارید تا اندیشه درست پدید آید» (تمیمی، ۱۳۸۳، ج. ۲۵۶۷، ص. ۳۳).	
			تقسیم کار	۵۱
			رعایت کردن تناسب در انتخاب کارها، تقسیم کار. افرادی که در منزل حضرت علی (ع)، مشاغل گوناگونی را برعهده داشتند، با رعایت اصل تقسیم کار با نظم خاصی مسئولیت‌های خود را تحقق بخشیده و در کار یکدیگر دخالت نمی‌کردند (دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۷، نسخه آنلاین).	
			اعتدال‌گرایی	۵۲
			اعتدال‌گرایی در خانواده. امام علی (ع): «مبادا در گرامی داشتن زن زیاده‌روی کنی که او را به طمع‌ورزی کشانده، برای دیگران شفاعت نماید! پرهیز از غیرت نشان دادن بیجا که درست‌کار را به بیمار دلی، و پاکدامن را به بدگمانی رساند...!» (دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۷، نسخه آنلاین).	
			مسئولیت پذیری	۵۳
			مسئولیت‌پذیری، محافظت از خانواده. حضرت علی (ع) در خصوص یادآوری مسئولیت‌ها این نکته را تذکر می‌دهد که ازدواج و تشکیل خانواده، مسئولیت‌آور است (ح. ۲۳۸ نهج البلاغه، معجم المفهرس، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۷، نسخه آنلاین).	
			سعه صدر	۵۴
			سعه صدر و تحمل کردن مشکلات. حضرت علی (ع): «بردباری و تحمل سختی‌ها ابزار ریاست است» (ح. ۱۷۶ نهج البلاغه، معجم المفهرس، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۷، نسخه آنلاین).	
			نظم‌گرایی	۵۵
			نظم‌گرایی. حضرت علی (ع) نظم در امور را رعایت می‌کرد و کارها و مسئولیت‌های خود را در زمان‌های تعیین شده انجام می‌داد که رمز موفقیت هر انسانی است (بهج	

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	۳
			الصَّبَاغَه، ج. ۴، ص. ۱۳۲ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۷، نسخه آنلاین).	
اخلاق و رفتار شایسته			۵۶ صداقت، تواضع، رعایت عدل و انصاف، رعایت تساوی و عدالت رفتاری، مردم‌گرایی. حضرت علی (ع) به یکی از بزرگ‌ترین مدیران سیاسی - نظامی کشورش، مالک اشتر می‌نویسد: «مهربانی با مردم را پوشش دل خویش قرار ده و با همه دوست و مهربان باش...» (نامه ۵۳/۸ نهج البلاغه، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۷، نسخه آنلاین).	
نظارت بر امور و کنترل آنها			۵۷ نظارت بر تمام امور، نظارت بر امور کارگزاران و مردم. معقل بن قیس یکی از فرمانداران نظامی اسلام بود که تعدادی از شورشیان را تعقیب کرد و از آذربایجان (اردشیر خرّه) گذشت و با آنها جنگید؛ تعدادی کشته و تعدادی را اسیر گرفت. در آن روزها فرماندار امیرالمؤمنین (ع) در آذربایجان، مصقله بن هبیره بود. چون در میان اسیران، تعدادی از اهل قبیله او بودند، وساطت کرد و گفت: «گرامت اسیران را می‌دهم تا آزاد شوند». معقل بن قیس پذیرفت و اسیران آزاد شدند؛ اما مصقله پانصد هزار درهم گرامت را نپرداخت. امام علی (ع) طی نامه‌ای از او خواستند تا گرامت را پردازد که مبلغ دویست هزار درهم را پرداخت و از پرداخت بقیه سر باز زد. چون با برخورد شدید امام روبه‌رو شد، به شام گریخت... (خ. ۴۴، نهج البلاغه، معجم المفهرس، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۷، نسخه آنلاین).	

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	ردیف
قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش	مهربانی		<p>مقابله با فساد اداری و اصلاح مدیریت اداری، مقابله قاطعانه با کج‌روی‌ها.</p> <p>مشکل امام علی (ع) در کارهای اجرایی کشور، این بود که به‌میزان نیاز از نیروهای انسانی متعهد و کارآمدی برخوردار نبود. حضرت (ع) به‌ناچار، زیاد بن اَبیه را بر اهواز و بصره با نظارت ابن عباس مأموریت داد و در دستورات عمل حکومتی نیز به او هشدار داد و نوشت: «همانا من به‌راستی به خدا سوگند می‌خورم اگر به من گزارش کنند که در بیت‌المال خیانت کردی، کم یا زیاد، چنان بر تو سخت گیرم که کم‌بهره شده و در هزینه عیال، درمانده و خوار و سرگردان شوی» (نامه ۲۰، نهج البلاغه، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۷، نسخه آنلاین).</p>	۵۸
		<p>توجه به حقوق متقابل پدر و فرزند.</p> <p>حضرت علی (ع) فرمود: «همانا فرزند را به پدر و پدر را به فرزند، حقی است. پس حق پدر بر فرزند، این است که فرزند در همه چیز جز نافرمانی خدا از پدر اطاعت کند و حق فرزند بر پدر، آنکه نام نیکو بر فرزند نهد، خوب تربیتش کند و او را قرآن بیاموزد» (ح. ۳۹۹ نهج البلاغه، معجم المفهرس، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۰، نسخه آنلاین).</p>	۵۹	
قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش	مهربانی		<p>حقوق متقابل مردم و حکومت، حقوق متقابل رهبری و مردم، رعایت حقوق انسان‌ها.</p> <p>امام علی (ع): «همانا بر زمامدار واجب است که اگر اموالی به دست آورد یا نعمتی مخصوص او شد، دچار دگرگونی نشود و با آن اموال و نعمت‌ها بیشتر به بندگان خدا نزدیک و به برادرانش مهربانی روا دارد...» (نامه ۵۰ نهج البلاغه، معجم المفهرس، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۰، نسخه آنلاین).</p>	۶۰
		<p>رعایت کردن حقوق حیوانات.</p> <p>امام علی (ع): «حیوانات را به دست چوپانی بسپار که</p>	۶۱	

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	۳
		حیوانات	خیرخواه و مهربان، امین و حافظ، که نه سخت‌گیر باشد و نه ستمکار...» (اسناد و مدارک خطبه ۱۶۷ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۰، نسخه آنلاین).	
		حمایت از حقوق اقشار مختلف مردم	حمایت‌کردن از حقوق کارگران و مردم، دفاع از شخصیت اجتماعی مردم، سفارش به استیفای حق مردم، آزادی مردم در انتخاب رهبری، بازپس‌گرفتن حق محرومان از ستمکاران، توجه به حقوق اقلیت‌های مذهبی، دفاع از حقوق زنان، دفاع از مظلومان، رعایت حقوق دشمن در جنگ، رعایت حقوق محرومان، توجه به حقوق نظامیان، توجه به حقوق اقشار مختلف مردم، توجه به حقوق خویشاوندان، حقوق مردان و همسرانشان. پیامبر خدا (ص) فرمود: «مزد اجیر را پیش از آنکه عرقش خشک شود، بپردازید» (بحار الأنوار، ج. ۳۳، ص. ۲۴۳، ح. ۱۴ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۱، ص. ۲۸۱).	۶۲
		رعایت عدالت درخصوص مردم	رعایت‌کردن عدالت و تساوی درباره مردم. امام علی (ع): «هرکس بر مسند قضا می‌نشیند، باید در اشاره، در نگاه و در نشستن، میان آنان (طرفین دعوا) یکسان عمل کند» (الکافی، ج. ۷، ص. ۴۱۳، ح. ۳ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۴، ص. ۲۸۱).	۶۳
		پرهیز از حرام خواری	پرهیز از خوردن غذاهای حرام. امام صادق (ع): «هر چیزی که برای بدن انسان زیان داشته باشد، خوردنش حرام است؛ مگر از ناچاری» (تحف العقول، ص. ۳۳۷ به نقل از محمدی ری‌شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۴، ص. ۳۲۷).	۶۴
		اعتدال در خوردن و آشامیدن	کم خوری، تعادل در خوردن، نهی از پرخوری، پرهیز غذایی. امام علی (ع): «باوجود شکمبارگی، از تندرستی خبری	۶۵

قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش، علوم تجربی

سلامتی
(جسم و روان)

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	۳
			<p>نیست» (محمدری شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۴، ص. ۳۷۵). امام علی (ع): «کم خوری از بسیاری دردها و بیماری‌های بدن جلوگیری می‌کند.» (غرر الحکم، ج. ۴، ص. ۵۰۵، ج. ۶۷۶۸ به نقل از محمدری شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۴، ص. ۳۵۳).</p>	
<p>پرهیز از خوردن مضرات</p>			<p>۶۶ پرهیز از خوردن مضرات، پرهیز از آب خوردن در ظروف شکسته.</p> <p>امام هادی (ع): «گوشت نمک‌سود، بد گوشتی است؛ چون در معده تخمیر می‌شود و دردها (بیماری‌ها) را تحریک می‌کند و هیچ فایده‌ای ندارد؛ بلکه مضر است» (بحار الأنوار، ج. ۶۲، ص. ۲۸۰ به نقل از محمدری شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۵، ص. ۴۹).</p>	
<p>رعایت بهداشت فردی</p>			<p>۶۷ پاکیزه نگاه داشتن پوست و موی سر، استحمام، رعایت بهداشت، رعایت بهداشت فردی.</p> <p>پیامبر خدا (ص): «مسواک بزنید؛ زیرا مسواک زدن، دهان را پاکیزه می‌کند» (سنن ابن‌ماجه، ج. ۱، ص. ۱۰۶، ج. ۲۸۹ به نقل از محمدری شهری و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۰، ج. ۵، ص. ۳۷).</p>	
<p>رعایت بهداشت عمومی</p>			<p>۶۸ استفاده از خاک برای پاک‌سازی محیط زندگی، پاکیزه نگاه داشتن خانه، رعایت بهداشت عمومی، رعایت بهداشت محیط، جمع‌آوری زباله‌ها.</p> <p>امام علی (ع) اولین حمام را در مدینه ساخت و به دیگران یاد داد تا بهداشت عمومی را رعایت کنند (خداوند علم و شمشیر، ص. ۱۰۷، رودلف ژایگر آلمانی، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۴، نسخه آنلاین).</p>	

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	شماره
	پاکیزه نگاه داشتن آب و غذا		پاکیزه نگاه داشتن آب، جوشاندن آب قبل از نوشیدن آن. حضرت علی (ع) سفارش می کرد که «آب نوشیدنی را بجوشانید و بیاشامید...» (خداوند علم و شمشیر، ص. ۱۰۷، رودلف ژایگر آلمانی، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۴، نسخه آنلاین).	۶۹
	احتیاط در مصرف داروها		احتیاط کردن در مصرف داروها. حضرت علی (ع) فرمود: «تا وقتی که درد یا بیماری بر بدن غلبه نکرد، خود را مداوا نکرده و از دارو استفاده نکنید» (حلیه المتقین، باب ۹، فصل ۱۲ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۴، نسخه آنلاین).	۷۰
	توجه به نقش غذاها و میوه ها در سلامتی		توجه به نقش غذاها و میوه‌ها در سلامتی انسان، سفارش به خوردن عسل. «کدو بخورید که مغز را تقویت، و عقل را زیاد می کند. گلابی بخورید که قلب ناتوان را نیرو می بخشد و کار معده را تنظیم می کند. در عسل، شفای دردهاست» (دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۴، نسخه آنلاین).	۷۱
	استفاده از گیاهان در درمان		استفاده از گیاهان برای درمان. حضرت علی (ع) معمولاً دردهای خود را با گیاهی به نام پودینه کوهی درمان می کرد و درباره پودینه کوهی می فرمود: «معده را پاک می کند؛ چنان قطیفه ای که بدن را خشک می کند» (حلیه الأبرار، ج. ۱، ص. ۳۴۹ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۴، نسخه آنلاین).	۷۲

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	ردیف
			<p>۷۳ فراگرفتن شنا و تیراندازی، اسب سواری. ورزش کردن</p> <p>رسول خدا (ص) فرمود: «به فرزندان خود، شناکردن و تیراندازی بیاموزید» (الکافی، ج. ۶، ص. ۴۷ به نقل از جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۲۴۶).</p>	
			<p>۷۴ ابراز درددل‌ها برای بهداشت و سلامت روان. درددل کردن</p> <p>«در سینه، درددل‌ها و نیازهایی است که وقتی تنگی می‌کند، زمین را با کف دست می‌شکافم و اسرارم را در آن می‌گذارم؛ پس هرگاه زمین چیزی رویاند، از آن بذری است که من کاشته‌ام» (بحار الأنوار، ج. ۴، ص. ۱۹۹ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۴، نسخه آنلاین).</p>	
			<p>۷۵ تفریح در طبیعت و استفاده از زیبایی‌های آن. تفریح در طبیعت</p> <p>حضرت علی (ع) وقتی به سوی صفین حرکت می‌کرد، به سرزمین بلیخ رسید... مناظر زیبای آن سرزمین، امام (ع) را به خود مشغول کرد. آن حضرت دستور داد تا سپاهیان در آنجا مدتی بمانند و استراحت کنند. با اینکه حضرت علی (ع) جنگ بسیار سرنوشت‌سازی در پیش‌روی داشت...؛ اما از تفریحات سالم سربازان و بهره‌برداری از طبیعت غفلت ننمود (فتوح ابن‌اعثم کوفی، ص. ۵۱۲ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۵، نسخه آنلاین).</p>	
			<p>۷۶ توجه به پاکی و پاکیزگی لباس در سلامت روح. توجه به نظافت لباس</p> <p>حضرت علی (ع): «پاکیزگی در لباس، غم و اندوه را می‌زداید» (فروع کافی، ج. ۶، ص. ۴۴۴؛ وسائل الشیعه، ج. ۵، ص. ۱۴ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۴،</p>	

قرآن، هدیه‌های آسمان، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش، علوم تجربی

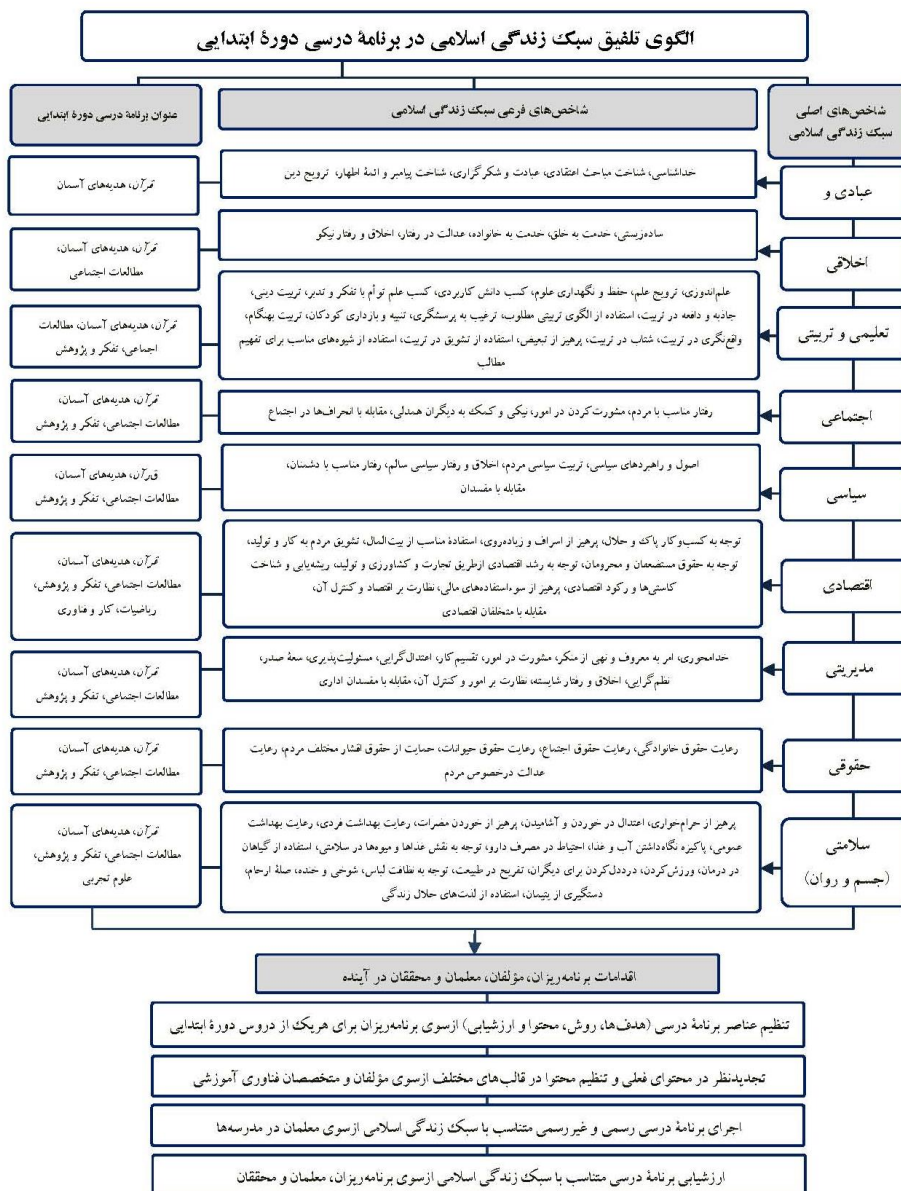
سلامتی
(جسم و روان)

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	شماره
نسخه آنلاین).				
			شوخی‌های متواضعانه.	۷۷
شوخی و خنده			روزی پیامبر (ص) با امام علی (ع) در مجلسی خرما تناول می‌کرد و هسته‌های خرما را مقابل علی (ع) می‌گذاشت؛ به گونه‌ای که اگر کسی وارد می‌شد، فکر می‌کرد همه خرماها را علی (ع) خورده و آن حضرت چیزی تناول نکرده است؛ آن‌گاه خطاب به علی (ع) فرمود: «شما زیاد خرما خورده‌اید؟». حضرت جواب داد: «آن‌کس زیادتر خورده که خرما را با هسته آن تناول نموده» که لبخند بر لبان پیامبر (ص) نقش بست (شرح نهج البلاغه خویی، ج. ۶، ص. ۹۴ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۵، نسخه آنلاین).	
صله ارحام			میهمانی رفتن و دعوت کردن میهمان.	۷۸
			امام علی (ع) با اینکه دارای مسئولیت‌های گوناگون و مهم بود و بر بسیاری از امور کشور، نظارت مستقیم داشت که تمام اوقات شب و روز حضرت را پر می‌کرد؛ اما به روحیات اجتماعی و عاطفی دوستان و فرزندان و خویشاوندان نیز توجه داشت: میهمانی دخترانش را می‌پذیرفت، به میهمانی می‌رفت و دعوت دوستان را قبول می‌کرد (دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۵، نسخه آنلاین).	
دستگیری از یتیمان			به دیدار یتیمان رفتن و برآوردن نیازهای آنان.	۷۹
			امام علی (ع) آن‌قدر به یتیمان توجه داشت و با آن‌ها مهربانی می‌کرد که دیگران می‌گفتند: «لوددت انی کنت یتیمًا!» «ای کاش من هم یک یتیم بودم!» (بحار الأنوار، ج. ۴۱، ص. ۴۹ به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۳، نسخه آنلاین).	
استفاده از			استفاده کردن از لذت‌های حلال زندگی.	۸۰

عنوان برنامه درسی	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	کدهای باز و نمونه احادیث و روایات ^۱	۳
			<p>امام علی (ع): «مؤمن باید شبانه‌روز خود را به سه قسمت تقسیم کند: زمانی برای نیایش و عبادت پروردگار، زمانی برای تأمین هزینه زندگی و زمانی برای واداشتن نفس به لذت‌هایی که حلال و زیباست...» (ح. ۳۹۰ نهج البلاغه، معجم المفهرس، به نقل از دشتی، ۱۳۸۰، ج. ۱۵، نسخه آنلاین).</p>	

سؤال اصلی پژوهش: الگوی تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی، چه ویژگی‌هایی دارد؟ براساس نتایج جدول ۱، الگوی تلفیق سبک زندگی اسلامی تنظیم شد که نتایج آن را در شکل ۱ مشاهده می‌کنیم:

شکل ۱. الگوی تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره

با توجه به اینکه تنظیم عناصر برنامه درسی از هدف‌های پژوهش حاضر نبوده است، در بخش پایانی الگو، اقدامات بعدی به‌عنوان بخشی از الگوی پیشنهادی جهت تلفیق کامل‌تر سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی، به برنامه‌ریزان، مؤلفان، معلمان و محققان معرفی شده است. به‌منظور اعتبارسنجی الگو از نظر متخصصان استفاده کرده‌ایم. بخش‌های مختلف الگو را ده نفر از متخصصان برنامه درسی ارزیابی کردند و توافق آن‌ها به‌میزان ۸۳/۳۳ درصد به‌دست آمد. این درصد، اعتبار الگو را تأیید می‌کند و در جدول ۲، نتایج را مشاهده می‌کنیم.

جدول ۲. اعتبارسنجی الگوی تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی
از سوی متخصصان

ردیف	بخش‌های الگو	تعداد موافقان	تعداد مخالفان	درصد توافق
۱	کدهای باز	۸	۲	۸۰
۲	کدهای محوری (مؤلفه‌های فرعی)	۸	۲	۸۰
۳	کدهای انتخابی (مؤلفه‌های اصلی)	۹	۱	۹۰
۴	برنامه درسی دوره ابتدایی مرتبط با مؤلفه‌ها	۸	۲	۸۰
۵	اقدامات برنامه‌ریزان، مؤلفان، معلمان و محققان در آینده	۹	۱	۹۰
۶	کلیت الگو	۸	۲	۸۰
		درصد توافق کل		۸۳,۳۳

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش، از طریق تحلیل محتوای برخی منابع اسلامی، مؤلفه‌های اصلی و فرعی سبک زندگی اسلامی را شناسایی کردیم و براساس آن‌ها الگوی تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی را به‌دست دادیم. این الگو دارای نه مؤلفه اصلی (عبادی و اعتقادی، اخلاقی، تعلیمی و تربیتی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، مدیریتی، حقوقی، و سلامتی) و هشتاد مؤلفه فرعی است. مؤلفه‌های اصلی و فرعی پژوهش عبارت‌اند از: مؤلفه‌های عبادی و اعتقادی (خداشناسی، شناخت مباحث اعتقادی، عبادت و شکرگزاری، شناخت پیامبر و ائمه اطهار، ترویج دین)؛ اخلاقی (ساده‌زیستی،

خدمت به خلق، خدمت به خانواده، عدالت‌ورزی در رفتار، اخلاق و رفتار نیکو)؛
تعلیمی و تربیتی (علم‌اندوزی، ترویج علم، حفظ و نگهداری علوم، کسب دانش
کاربردی، کسب علم توأم با تفکر و تدبر، تربیت دینی، جاذبه و دافعه در تربیت،
استفاده از الگوی تربیتی مطلوب، ترغیب به پرسشگری، تنبیه و بازداري کودکان، تربیت
بهنگام، واقع‌نگری در تربیت، شتاب در تربیت، پرهیز از تبعیض، استفاده از تشویق در
تربیت، استفاده از شیوه‌های مناسب برای تفهیم مطالب)؛ اجتماعی (رفتار مناسب با
مردم، مشورت‌کردن در امور، نیکی و کمک به دیگران، همدلی، مقابله با انحراف‌ها در
اجتماع)؛ سیاسی (اصول و راهبردهای سیاسی، تربیت سیاسی مردم، اخلاق و رفتار
سیاسی سالم، رفتار مناسب با دشمنان، مقابله با مفسدان)؛ اقتصادی (توجه به کسب‌وکار
پاک و حلال، پرهیز از اسراف و زیاده‌روی، استفاده مناسب از بیت‌المال، تشویق‌کردن
مردم به کار و تولید، توجه به حقوق مستضعفان و محرومان، توجه به رشد اقتصادی
از طریق تجارت و کشاورزی و تولید، ریشه‌یابی و شناخت کاستی‌ها و رکود اقتصادی،
پرهیز از سوءاستفاده‌های مالی، نظارت بر اقتصاد و کنترل آن، مقابله با متخلفان
اقتصادی)؛ مدیریتی (خدامحوری، امر به معروف و نهی از منکر، مشورت در امور،
تقسیم‌کار، اعتدال‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، سعه صدر، نظم‌گرایی، اخلاق و رفتار
شایسته، نظارت بر امور و کنترل آن، مقابله با مفسدان اداری)؛ حقوقی (رعایت حقوق
خانوادگی، رعایت حقوق اجتماعی، رعایت حقوق حیوانات، حمایت از حقوق اقشار
مختلف مردم، رعایت عدالت در خصوص مردم)؛ سلامتی (پرهیز از حرام‌خواری،
اعتدال در خوردن و آشامیدن، پرهیز از خوردن مضرات، رعایت بهداشت فردی،
رعایت بهداشت عمومی، پاکیزه نگاه‌داشتن آب و غذا، احتیاط در مصرف دارو، توجه به
نقش غذاها و میوه‌ها در سلامتی، استفاده از گیاهان برای درمان، ورزش‌کردن، درددل
کردن برای دیگران، تفریح در طبیعت، توجه به نظافت لباس، شوخی و خنده، صلۀ
ارحام، دستگیری از یتیمان، استفاده از لذت‌های حلال زندگی). در شکل ۱، براساس
نتایج پژوهش، الگوی تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی نشان
داده شده است که برنامه‌ریزان، مؤلفان، معلمان و محققان می‌توانند از آن استفاده کنند.
تنظیم عناصر برنامه درسی متناسب با سبک زندگی اسلامی در دوره ابتدایی، تجدیدنظر

در محتوای فعلی و تنظیم محتوای متناسب با مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی، اجرای برنامه درسی متناسب با سبک زندگی اسلامی و ارزشیابی برنامه درسی، از اقدامات آینده هستند که در بخش پایانی الگو به آن‌ها اشاره شده است.

درخصوص مؤلفه‌های استخراج‌شده سبک زندگی اسلامی، نتایج پژوهش حاضر با پژوهش کاویانی (۱۳۹۰)، مردانی نوکده (۱۳۹۲)، و کلانتری، کلانتری و محمودی (۱۳۹۲) همسویی دارد و جز در برخی موارد، اغلب مؤلفه‌های استخراج‌شده در هر دو پژوهش، مشابه یکدیگرند. تفاوت مؤلفه‌های عرضه‌شده در این پژوهش با پژوهش‌های قبلی این است که در پژوهش حاضر، تقسیم‌بندی با ابعاد کامل‌تر صورت گرفته و از طریق دسته‌بندی مؤلفه‌ها به اقسام اصلی و فرعی، جزئیات بیشتر و کامل‌تری به دست داده شده است.

درخصوص نحوه تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی، پژوهش‌های دیگری نیز انجام شده‌اند که از جمله آن‌ها موارد ذیل را می‌توان نام برد: مسدوکی، خوتیمه و سوتارنی (۲۰۱۴)؛ امین، یوسف و هنیف (۲۰۱۲)؛ نارونگرساخت (۱۹۹۵)؛ یاکوب و ایمبونگ (۲۰۰۸)؛ مذبوحی (۱۳۹۵). در این پژوهش‌ها شیوه‌هایی برای تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی پیشنهاد شده است که در اغلب آن‌ها مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی معرفی نشده یا به شکل ناقص معرفی شده‌اند. پژوهش حاضر از نظر توجه به مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی و معرفی برنامه درسی مرتبط با این مؤلفه‌ها کاربردی‌تر و عملیاتی‌تر است و معلمان، محققان، مؤلفان و برنامه‌ریزان درسی می‌توانند از آن استفاده کنند.

براساس یافته‌های جدول ۱ به مؤلفان کتاب‌های درسی پیشنهاد می‌شود با تلفیق مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی مدرسه‌ها در مسیر برنامه درسی اسلامی قرار گیرند و دانش‌آموزان را از آموزه‌های مفید سبک زندگی اسلامی بهره‌مند کنند؛ همچنین به معلمان پیشنهاد می‌شود در برنامه‌های درسی رسمی و غیررسمی خود، مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی را در درس‌های مختلف تلفیق و متناسب با آن‌ها هدف‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌های مناسب را طراحی و اجرا کنند. در بخش پایانی الگو (اقدامات

برنامه‌ریزان، مؤلفان، معلمان و محققان در آینده)، پیشنهادهای لازم برای این گروه‌ها مطرح شده‌اند.

از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر، این مسئله را می‌توان ذکر کرد که در آن، درباره دیگر مقطع‌های تحصیلی مطالعه نشده است و در مقطع ابتدایی نیز عناصر برنامه درسی مشخص نشده‌اند؛ بر این اساس، به محققان پیشنهاد می‌شود در خصوص تلفیق سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره متوسطه، و طراحی عناصر برنامه درسی منطبق با سبک زندگی اسلامی در دوره‌های ابتدایی و متوسطه، پژوهش‌هایی انجام دهند؛ همچنین اعتبارسنجی الگوی حاضر به روش توصیفی صورت گرفته و درصد توافق محاسبه شده است، به محققان آینده پیشنهاد می‌شود از روش اعتبارسنجی CVR معروف به لاوشه استفاده کنند. رویکرد پژوهش حاضر از نوع استقرایی است و محققان آینده می‌توانند از رویکرد قیاسی نیز استفاده کنند. در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها فقط از اسناد و مدارک استفاده شده است و پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های بعدی، مصاحبه با متخصصان و صاحب‌نظران علوم دینی و تعلیم و تربیت اسلامی نیز صورت گیرد.

منابع

- ایران‌نژاد، پریسا؛ و منعمی، فاطمه (۱۳۹۶). نیازسنجی برنامه آموزشی براساس سبک زندگی اسلامی - ایرانی مقطع متوسطه. *فصلنامه علمی تربیت اسلامی*، ۱۲(۲۵)، ۵۵-۷۰.
- تمیمی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۸۳). *گزیده غرر الحکم و درر الکلم (نسخه آنلاین)*. قم: سازمان چاپ و نشر دارالحديث.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۱). *مفاتیح الحیة*. قم: مرکز نشر اسراء.
- حیدرپور، حسن؛ صادق‌زاده قمصری، علی‌رضا؛ و سجادی، سید مهدی (۱۳۹۷). تحلیل تطبیقی راهنمای برنامه درسی دین و زندگی دوره متوسطه دوم با مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی - ایرانی. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۳(۴)، ۳۵-۶۶.
- دشتی، محمد (۱۳۸۰). *الگوهای رفتاری امام علی (ع)* (جلد ۱ تا ۱۵). تهران: سازمان تحقیقات خودکفایی نیروی مقاومت بسیج. نسخه آنلاین قابل دسترسی در: <http://ketaab.iec.md.org>

سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی/زهره کرمی ۱۳۱

شاکری، جلال؛ پرویزی فرد، علی اکبر؛ صادقی، خیرالله؛ و مرادی، رضا. (۱۳۸۵). ویژگی‌های شخصیتی، استرس، شیوه‌های مقابله و نگرش‌های مذهبی در افراد اقدام‌کننده به خودکشی.

نشریه روان‌پژشکی و روان‌شناسی بالینی ایران، ۴۶، ۲۴۴-۲۵۰.

شفیع‌پور مطلق، فرهاد؛ و تدین، مریم (۱۳۹۲). بررسی ابعاد پداگوژیکی اسلامی کردن برنامه‌های درسی دانشگاهی درحوزه علوم انسانی. مجله دانش و پژوهش در علوم تربیتی،

۲(۳۷)، ۳۳-۴۵.

طغیانی، مجتبی؛ کج‌باف، محمدباقر؛ و بهرام‌پور، مهدی (۱۳۹۲). رابطه سبک زندگی اسلامی با نگرش‌های ناکارآمد در دانشجویان. دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی، ۱۴(۴)،

۳۵-۴۳.

عنان‌پور خیرآبادی، مجید (۱۳۹۱). بررسی مبانی و شاخص‌های سبک زندگی اسلامی در قرآن کریم. دوفصلنامه اسلام و علوم اجتماعی، ۴(۸)، ۹۳-۱۱۲.

قمری، محمد (۱۳۸۹). بررسی رابطه دین‌داری و میزان شادمانی در بین دانشجویان به تفکیک جنسیت و وضعیت تأهل. روان‌شناسی و دین، ۳(۳)، ۷۵-۹۱.

کاویانی، محمد (۱۳۹۰). کمی‌سازی و سنجش سبک زندگی اسلامی. نشریه روان‌شناسی و دین، ۴(۲)، ۲۷-۴۴.

کج‌باف، محمدباقر؛ سجادیان، پریناز؛ کاویانی، محمد؛ و انوری، حسن (۱۳۹۰). رابطه سبک زندگی اسلامی با شادکامی در رضایت از زندگی دانشجویان شهر اصفهان. نشریه روان‌شناسی و دین، ۴(۴)، ۶۱-۷۴.

کلاتتری، ابراهیم؛ کلاتتری، اسماعیل؛ و محمودی، فاطمه (۱۳۹۲). شناسایی شاخص‌های سبک زندگی اسلامی درحوزه کسب‌وکار ازدیدگاه برخی از آیات و روایات. فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشنامه اخلاق، ۶(۲۲)، ۳۳-۵۸.

محمدی ری‌شهری، محمد؛ و جمعی از پژوهشگران (۱۳۹۰). دانشنامه قرآن و حدیث (جلد ۱ تا ۱۱). (حمیدرضا شیخی، مترجم). قم: دارالحدیث. نسخه آنلاین قابل دسترسی در: www.hadith.net

مذبوحی، سعید (۱۳۹۵). طراحی الگوی برنامه درسی دوره ابتدایی آموزش و پرورش براساس مؤلفه‌ها و مختصات سبک زندگی اسلامی- ایرانی. دهمین کنگره پیشگامان پیشرفت، دانشگاه علامه طباطبایی.

مردانی نوکنده، محمدحسین (۱۳۹۲). سبک زندگی اسلامی درپرتو فرهنگ ساده‌زیستی. فصلنامه مهندسی فرهنگی، ۸(۷۸)، ۵۲-۷۳.

مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۲). شناخت سبک زندگی اسلامی: ضرورت‌ها و کاستی‌ها. ماهنامه پاسدار اسلام، ۳۲(۳۷۷-۳۷۸)، ۱۰-۱۲.

مظاهری، حسن؛ موسی‌پور، نعمت‌الله؛ ناطقی، فائزه؛ و سیفی، محمد (۱۳۹۵). بررسی سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی از منظر اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش. نوآوری‌های آموزشی، ۱۵(۳)، ۷-۳۶.

موسوی گیلائی، سید رضی (۱۳۹۲). چستی و چرایی سبک زندگی و نسبت آن با دین و مهدویت. فصلنامه علمی - پژوهشی مشرق موعود، ۷(۲۵)، ۱۲۳-۱۳۸.

نجفی، حسن؛ رهنما، اکبر؛ و فرمینی فراهانی، محسن (۱۳۹۲). بررسی راهکارهای کاربردی سازی سبک زندگی اسلامی در نهاد خانواده (برگرفته از احادیث). فصلنامه پژوهشنامه تربیت تبلیغی، ۱(۱)، ۱۴۳-۱۶۷.

وزارت آموزش و پرورش (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. قابل دسترسی در: www.medu.ir

هادوی، اصغر (۱۳۹۱). آغاز سبک زندگی اسلامی از خراسان شمالی. ماهنامه پاسدار اسلام، ۳۱(۳۷۲)، ۴۲-۴۳.

Al-Attas, S. M. N. (1984). *The Concept of Education in Islam*. Kuala Lumpur: IIIT.

Amin, R. M.; Yusof, S. A.; and Haneef, M. A. (2012). The Effectiveness of an Integrated Curriculum: The Case of the International Islamic University Malaysia. In: *Proceedings of the 8th International Conference on Islamic Economics and Finance*, Center for Islamic Economics and Finance, Qatar Faculty of Islamic Studies, Qatar Foundation, 1-20.

Ashraf, S. A. (1985). *New Horizons in Muslim Education*. Cambridge: The Islamic Academy.

Hashim, R. (1999). Islamization of the Curriculum. *American Journal of Islamic Social Sciences*, 16, 27-44.

Kelly, S. A.; Melnyk, B. M.; and Jacobson, L. D. (2011). Correlates among Healthy Lifestyle, Cognitive Beliefs, Healthy Lifestyle Choices, Social Support and Healthy Behaviors in Adolescents: Implications for Behavioral Change Strategies and Future Research. *Journal of Pediatric Health Care*, 25(4), 216-223.

Langgulung, H. (2004). Education, Islam and Muslim in the 21st Century: Image and Reality. Paper Presented at: *International Conference on Muslim Education in the 21st Century PWTC, Kuala Lumpur* (4-6 August New Straits Times 22/Jan/ 2003).

Lima, C.; and Putnam, P. F. (2010). Religion, Social Networks, and Life Satisfaction. *American Sociological Review*, 75(6), 914-933.

- Lin, L.; and Reid, K. (2009). The Relationship between Media Exposure and Anti-Fat Attitudes: The Role of Dysfunctional Appearance Beliefs. *Journal of Body Image*, 6, 52-55.
- Maltby, J.; and Day, L. (2001). Spiritual Involvement and Beliefs: The Relationship between Spirituality and Eysenck's Personality Dimensions. *Journal of Personality and Individual Differences*, 30, 187-192.
- Masduki, M.; Khotimah, R. P.; and Sutarni, S. (2014). Islamic Values in Mathematics Learning. *Proceeding of International Conference on Research, Implementation and Education of Mathematics and Sciences 2014*, Yogyakarta State University.
- Melnyk, B. M. et al. (2006). Mental Health Correlates of Healthy Lifestyle Attitudes, Beliefs, Choices and Behaviors in Overweight Adolescents. *Journal of Pediatric Health Care*, 20, 401-406.
- Narongraksakhet, I. (1995). *Towards an Integrated Curriculum in Islamic Private Schools in Southern Thailand: A Study on the Relationship between Traditional and Modern Subjects* (M.ed Thesis), IUM41.
- Saunders, M.; Lewis, P.; and Thornhill, A. (2009). *Research Methods for Business Students*. Pearson Education.
- Yaacob, S. H.; and Embong, M. R. (2008). The Concept of an Integrated Islamic Curriculum and It's Implications for Contemporary Islamic Schools. *International Conference in Islamic Republic of Iran* on 20-22 Feb2008 Which Organized by OIC, ISESCO and The Ministry Education of Islamic Republic Iran.
- You, S.; Merrit, R. D.; and Conner, K. R. (2009). Do Gender Differences in the Role of Dysfunctional Attitudes in Depressive Symptoms Depend on Depression History? *Journal of Personality and Individual Differences*, 46, 218-223.

